

Äidinkielen opetus

Pohjois-Ruotsin suomalaisten kielellinen opintie

Havaintoja Uumajan yliopiston kateederista

Suomen kieltä on aikojen kuluessa ja näihin asti puhuttu eri alueilla Skandinaavian mannerta. Viime vuosien siirtolaistulva on tietenkin vahvistanut suomen kielen asemaa virallisissa yhteyksissä. Suomen kielellä on vanhana kotimaisena kielenä erikoisasema muiden siirtolaiskielten joukossa. Siihen ovat ilmeisesti vaikuttaneet myös ruotsinsuomalaiset järjestöt, jotka ovat valvoneet suomalaisten siirtolaisten etuja. Erityisen painavan panoksen ovat antaneet Ruotsinsuomalaisten keskusliitto, jolla on haaraosastoja ja suomalaiskerhoja ympäri Ruotsia, ja ruotsinsuomalainen kielilautakunta, joka jo yli kymmenen vuoden ajan on ottanut huolehtiakseen suomen kielen huollosta Ruotsissa.

Valtiollisesti on tärkeä myös se sopimus, joka on solmittu Suomen, Islannin, Norjan, Ruotsin ja Tanskan välillä Pohjoismaiden kansalaisten oikeudesta käyttää kieltään muussa pohjoismaassa. Sopimus koskee suullista ja kirjallista viestintää viranomaisen tai muun julkisen toimielimen kanssa, ei kuitenkaan puhelinkeskusteluja. Sopimusvaltiot ovat sitoutuneet vaikuttamaan siihen, että sopimusvaltion kansalainen tarvittaessa voi käyttää omaa kieltään asioidessaan muun sopimusvaltion viranomaisissa ja muissa julkisissa toimielimissä. Tämä koskee tuomioistuimien lisäksi lähinnä sellaisia julkisia elimiä kuin sairaanhoito-, terveydenhoito-, sosiaali- ja lastensuojeluviranomaisia sekä työvoima-, vero-, poliisi- ja kouluviranomaisia.

Tuomioistuinten ja muiden julkisten elinten on mikäli mahdollista huolehdittava, että sopimusvaltion kansalainen saa niiden käsiteltävissä asioissa tarvittavan tulkinta- ja kääntämisavun. Rikosasioissa on kansalaisen aina saatava tarvittava tulkinta-apu.

Suomen kielellä on nyt siis melko

vankka asema kielellisesti ja kulttuurisesti moniarvoisessa Ruotsissa. Näin ei aina ole ollut.

Länsipohjan suomalaiset

Vanhoja suomalaisasutuksia Ruotsissa ovat Länsipohja, Vermlanti ja Tukholman kaupunki. Tarkkoja lukuja suomalaisväestön suomen kieltä puhuvasta määrästä Länsipohjassa ei ole, koska henkikirjoitusluvut eivät aina ole täysin luotettavia. On kuitenkin arvioitu noin 30 000–40 000 henkilön osaavan puhua suomea. Murre-erot tällä laajalla alueella ovat melkoiset. Murreaineistoa on kerätty runsaasti. Lisätutkimuksia voitaneen kuitenkin odottaa lähivuosien aikana. Kiinnostus murteiden keruuseen on kasvamassa. Tämän artikkelin lopussa mainitsen tärkeimmät tutkimukset, joita tähän saakka on tehty Länsipohjan ja Tornionjokilaakson kielestä.

Suomalaisia on ammon ajoista asunut Tornionjoen molemmin puolin. Hamina vuonna 1807 solmittu rauha oli monessakin suhteessa onneton Tornionjokilaakson väestölle. Pohjoinen raja vedettiin kielellisesti yhtenäisen suomalaisväestön asuma-alueen läpi, jolloin jopa yhden ja saman perheen jäsenet saattoivat joutua kahden eri maan kansalaisiksi. Tosin on rajankäynti Suomen ja Ruotsin välillä ollut enimmäkseen hyvin vapaata, mutta valtiollinen raja on kuitenkin aina vahvasti erottava raja, mistä tornionjokilaaksoalaisilla on monia karvaita kokemuksia. Ensimmäisinä vuosikymmeninä rauhansopimuksen jälkeen tuskin huomasi sen kummempia muutoksia arkielämässä. Suomen kieli on kotikieli. Ensimmäiset kansakoulut olivat suomenkielisiä. Vuosisadan keskivaiheilla Suomessa alkoi voimistua suomalainen kansallisaate, ja sen myötä kasvoi Ruotsin puolella pelko siitä, että suomenkielinen väestö tornionjokilaaksoissa saattaisi olla turvallisuusriski, siksi oli tehtävä jotakin suomen kielen aseman heikentämiseksi.

Vuonna 1888 alkoi sitten se pitkä ja

tuskallinen prosessi, jolloin yritettiin ruotsalaistaa koko Länsipohjan väestö ja jolloin suomen kielen käyttöä sekä kouluissa että julkisessa elämässä kaikin tavoin yritettiin kieltää. Alkoi kielellinen sorto, josta monet oppilaanikin ovat voineet kertoa uskomattomia seikkoja. Kaikista sortotoimista huolimatta suomen kieli on säilynyt Länsipohjassa.

Säilyykö suomen kieli Pohjois-Ruotsissa?

Suomen kielen säilymisestä näkyy mielestäni tällä hetkellä hyviä esimerkkejä. Kielen ollessa katoamaisillaan näyttää yhtäkkiä heräävänkin uudenlainen innostus säilyttää kieli. Näin on aivan viime vuosina käynyt eteläsaamen suhteen. Tällä haavaa ei kukaan voi sanoa, onnistutaanko tämä vähemmistökieli pelastamaan kadolta, mutta ilahduttavaa kuitenkin on todeta, että näin viime hetkellä on havaittu asian tärkeys. Nuoret saamelaiset, jotka eivät osaa äidinkieltään eteläsaamea, ovat havahtuneet, ja nyt he viime tingassa osallistuvat järjestettyyn opetukseen sekä Ruotsin että Norjan puolella.

Samoin ovat viime aikoina tornionjokilaaksolaiset nuoret heränneet havaitsemaan, että heidänkin murteensa on säilyttämisen arvoinen. »Meän kieli» -liike on tästä vahvana todisteena.

Suomen kielen alkeisopetukseen muuttamat tornionjokilaaksolaiset, mm. Matti Kenttä, ovat jopa valmistaneet luku- kirjoja: lähdetään Tornionlaakson murteesta ja sitten vähitellen yritetään lähestyä suomen yleiskieltä. Tämä metodi ehkä tuottaa tuloksia. Itse olen skeptikko. Puhutaanhan Suomessaakin eri murteita, ja ala-asteilla tietenkin annetaan lasten ilmaista ajatuksiaan ja mielipiteitään omalla kotoisella murteellaan. Mutta lukemisen opetuksessa käytetään kuitenkin yleiskieltä, enkä luule että yksikään lapsi tästä sanottavasti kärsii. Luulin pikemmin, että lapsen käsityskykyä on aliarvioitu, kun kuvitellaan, ettei hän pystyisi oppimaan lukemisen opetuksen

yhteydessä yhtä luontevasti yleiskieltä kuin jotakin murrevarianttia. Entä mikä murrevariantti olisi sitten valittava lukukirjojen tekstiksi? Kyselin tätä eräältä innokkaalta tämän metodin kannattajalta, jolloin sain vastaukseksi: »Pajalan murretta tietysti.» Olisiko sitten Jällivaaran suomalaislasten opittava yleis-suomea Pajalan murteen välityksellä? Ajatus on mielestäni absurdi. Ilmeisesti tässä onkin kyse jonkinlaisesta prestiisi-kielen valinnasta. En voi kuvitella Suomessa sellaista tilannetta, että jokaisella maakunnalla ja eri murrealueilla olisi omat alkeisoppikirjansa. Murteet omaan kunniaansa, mutta tavoitteena tulisi olla meille kaikille yhteinen yleiskieli, jonka avulla kykenemme viestimään yli murrerajojen. Tätä periaatetta olen julistanut varsinkin yliopisto-opetuksessa. Ellemme tässä suhteessa ole johdonmukaisia, voimme pian joutua tilanteeseen, jolloin emme enää ymmärräkään toisiamme.

Suomen kielen akateeminen opetus Uumajan yliopistossa

Vuodesta 1969 lähtien olen opettanut suomea akateemisena oppiaineena Uumajassa. Neljä ensimmäistä vuotta oli opetus Upsalan yliopiston alaista. Vuonna 1973 Uumajan yliopistoon perustettiin suomen kielen professuuri, jonka ensimmäiseksi haltijaksi tuli professori Trygve Sköld. Hänen seuraajanaan tämän vuoden puolivälistä on ollut Axel Groundstroem, joka on aiemmin ollut Tukholman yliopiston lehtori ja sittemmin Uumajan yliopiston suomen kielen laitoksen dosentti ja ajoin vt. professori. Professori Groundstroem on naimisissa tornionjokilaaksolaisen kanssa, ja vaimon kotona puhutaan innokkaasti suomea, joten kiinnostus Tornionlaakson murteisiin on tärkeä elementti uuden professorin elämässä.

Kun vuonna 1969 aloitin suomen kielen ensimmäisen akateemisen kurssin Uumajassa, ilmoitautui kursille 18 innokasta opiskelijaa. Oli ilmeistä, että pii-

Äidinkielen opetus

levää kysyntää oli ollut ilmassa jo kauan. Osallistujista 14 oli Tornionlaakson suomalaisia, kaksi suomenruotsalaista ja kaksi ruotsalaista ummikkoa. Professori Bo Wickman Upsalasta oli alussa inspehtori ja tenttijä. Ryhmän tenttitulokset olivat loistavat. Vähin erin professori Wickman luovutti tenttijän tehtävät minulle mutta jatkoi edelleen inspehtorina ja opetti myös fonetiikan alkeet niiden neljän vuoden ajan, jolloin opetus oli Upsalan yliopiston alaista. Ensimmäisiä umpiruotsalaisia opiskelijoita oli Inger Fredriksson, joka sitten jatkoi suomen kielen opiskeluaan saatamme professuurin. Hän väitteli tohtoriksi pari vuotta sitten, väitöskirjan aiheena *Studier i Mikael Agricolas bibliska företal* (ks. Vir. 1987 s. 258–260).

Seuraavassa kuvaan vaikutelmiani ja kokemuksiani, joita on kertynyt vuosien varrella opettaessani tornionjokilaaksolaisille opiskelijoille suomen kieltä. Aivan alusta pitäen olen ollut erikoisen kiinnostunut juuri tästä ryhmästä. Ehkä sysäyksen antoi kaikkein ensimmäinen ryhmä, joka uskoi minulle surunsa ja ilonsa ja johon vuorostani yritin valaain intoa suomen kielen opiskeluun. Vietinhän sen ryhmän parissa lukemattomia iltoja sekä kurssihuoneistossa että kotonani, jossa myös nauhoitin muutamien oppilaideni puhetta. Kotonani he usein vapautuivat ja kertoivat paljon kokemuksistaan koulussa ja koulun ulkopuolella. Monet näistä keski-ikäisistä opiskelijoista kuuluivat siihen ikäluokkaan, joka ei ollut saanut minkäänlaista suomenkielistä opetusta koulussa vaan joita jopa oli rangaistu siitä, että he olivat puhuneet keskenään suomea välitunneilla ja muulloinkin. Eräskin sairaanhoitaja kertoi, kuinka hän tovereineen kiellosta huolimatta oli puhunut suomea, vaikka vain kuiskailin, ettei kukaan ulkopuolinen kuulisi. Sattui kuitenkin joskus, että joku tovereista kanteli opettajalle, ja siitä seurasi taas kätken piiskaus. Karmente oli, että tuo kantelija saattoi itsekin olla tornionjokilaaksolainen suomalainen-

lapsi, joka tällä tavalla petti oman ryhmänsä mielistelläkseen opettajalleen.

Pienoismallina tämäkin esimerkki vahvistaa teoriaa, jonka mukaan kaikki sortotoimet vaikuttavat vastakkaiseen suuntaan. Suomen kieltä ei onnistuttu kitkemään pois vaan sitä puhuttiin rangaistuksen uhallakin. Kuulee usein väitettävän, että Ruotsin nykyinen vapaamielinen kielipolitiikka edistää assimilointia. Kun ei enää ole kiellettyä hedelmää, joka houkuttelee, ei enää ole väliäkään sillä, osaako suomea vai ei. Nils Erik Hansegård puolestaan kirjassaan *Kaksikielisiä vai puolikielisiä* (1968: 114) esittää, ettei vielääkään ole liian myöhäistä pelastaa pohjoisen kieliä, joista suomen kieli on uhanalaisin. Hän uskoo, että lähivuodet ratkaisevat suomen kielen olemassaolon jatkuvuuden. Mutta samaan hengenvetoon hän lisää, että pitkäaikaisen sulattamispolitiikan tähden osa tornionjokilaaksolaisista (ja saamelaisista) on ilmeisesti tuomittu menettämään äidinkieltänsä ja kansallisen identiteettinsä. Haluaisin tässä kuitenkin huomauttaa eräästä huomionarvoisesta ilmiöstä, josta toistamiseen olen saanut näytteitä tornionjokilaaksolaisten kanssa käydyissä keskusteluissa. Tornionjokilaaksolaiset oppilaani tuntevat vahvaa kiinnostusta isiensä kieleen, siis ns. äidinkieleensä. Onhan se useimmiten ollut heidän ensimmäiseksi oppimansa kieli, ja se lienee melkein kaikille rakkain kieli. Mutta heti kun on kyseessä kansallisuus ja kansallisuusaate, on asianlaita toinen. Itse termi »kansallinen» merkitsee myös jotakin kotimaista, kotimaahan kuuluvaa. Tornionjokilaaksolaisille kotimaa on Ruotsi. He rakastavat kotikontuaan, joka sattuu olemaan Ruotsin kamaraa, ja he haluavat samastua Ruotsin valtakuntaan ja tuntevat sisimmässään olevansa Ruotsin kansalaisia. En ole koskaan kuullut kenenkään haluavan Suomen kansalaiseksi. Moni on Suomessa käydessään tuntenut jopa vieraantumista: heidän murteelleen on naurttu, koska murre on paikoin kovinkin paljon ruotsin kielen sotkemaa. Olisi

Äidinkielen opetus

toivottavaa, että Suomen taholta osoitetaisiin suurempaa ymmärtämystä tätäkin ilmiötä kohtaan.

Toisaalta on tiedossani sellainenkin tapaus, että tornionjokilaaksolainen vas-taleivottu ylioppilas oitis matkusti Upsalaan opiskelemaan suomea, kun hänen »sekamurteelleen» oli naurettu Suomes-sa. Hän ei ollut loukkaantunut vaan oi-valsii, että oli tärkeää oppia kunnan yleiskieltä. On myös tärkeää muistaa, että tornionjokilaaksolaiset todella tuntevat olevansa ruotsalaisia kansallisuudeltaan. Eräs opiskelijani oli suorastaan syvästi loukkaantunut, kun suomalainen (Suomesta tullut) opiskelija hänelle silloin tällöin vihjailli, kuinka keinoa olo täällä Ruotsissa oli ja kuinka paljon paremmin asiain laita oli Suomessa. Tämä tornionjokilaaksolainen opiskelija valitti minulle asiasta ja sanoi nimenomaan, että emme me tornionjokilaaksolaiset halua tulla Suomen alamaiseksi. »Me olemme valtiollisesti ruotsalaisia, mutta meillä on silti oikeus omaan äidinkieleemme.»

Kielellisesti sekakoosteinen ryhmä

Tornionjokilaaksolaiset opiskelijat muodostavat hyvin heterogeenisen joukon. Heidän suomen kielen taitonsa vaihtelee suuresti. Muutamat osaavat sanan sieltä, toisen täältä. Jotkut ovat puhuneet suomea kotona vanhempiensa kanssa syntymästään saakka eivätkä he osanneet lapsena lainkaan ruotsia. Ruotsin kielen he ovat oppineet vasta koulussa. Hyvin kiintoisa kategoria on se oppilasjoukko, jonka vanhemmat eivät ole kotona puhuneet suomea vaan enimmäkseen ruotsia mutta jonka isovanhemmat ovat lastenlastensa kanssa viestineet suomeksi. Tällä tavalla lapset ovat omaksuneet milloin oikein hyvän, milloin vähäisen suomen kielen taidon. Näin on käynyt varsinkin niissä perheissä, joissa isovanhemmat tuskin osasivatkaan ruotsia. Tällä vuosisadalla on vieläkin paljon sellaisia ikääntyneitä isovanhempia, jotka eivät hallitse ruotsin kieltä. Silti on usein syntynyt syvät ja

lämpimät suhteet sukupolvien yli. Tornionjokilaaksossa lapset usein viettivät kesälomansa isovanhempien luona, varsinkin jos omat vanhemmat joutuivat muuttamaan etelämmäksi. Uumajassa asuu suomen kieltä opiskellut koulutoimenjohtajan rouva, joka on oppinut suomen kielen isovanhemmiltaan, joiden luokse hänet aina lähetettiin koulun päätyttyä. Muut, nuoremmat sisarukset eivät ole saaneet nauttia samantapaisesta edusta, eikä heistä kukaan osaakaan suomea. Kiintoisaa on kuitenkin, että tämä oppilaani opetti suomea myös omalle vanhimmalle tyttärelleen. Nuoremmille tyttärille ei enää riittänyt tar-moa, hän väitti.

Melkein poikkeuksetta tornionjokilaaksolaiset ovat käyneet pelkästään ruotsalaista koulua, eivätkä he ole saaneet lukea, saati kirjoittaa suomea. Ilahduttavia poikkeuksia ovat olleet ne muutamat opiskelijat, joiden äiti on Suomen puolelta valtakunnan rajaa. Kuten sosiologiset tutkimukset ovat osoittaneet, ovat Ruotsin-puoleiset tornionjokilaaksolaiset miehet usein hakeneet vaimonsa Suomen puolelta. Monesti olen saanut kuulla, kuinka itsestään selvänä nämä äidit ovat pitäneet sitä seikkaa, että heidän lastensa on opittava lukemaan ja kirjoittamaan suomea. Äidit itse ovat usein olleet lastensa opettajina. Nämä oppilaani puhuivatkin täydellistä suomen kieltä. Syyksi suomen kielen opiskeluun he mainitsivat, että heille oli tärkeää oppia suomen kielioppia ja perehtyä tarkemmin suomen kielen rakenteeseen. Myös virallinen todistus suomen kielen taidosta on tietenkin ollut tärkeä. Arvosana suomen kielessä on ollut painava meriitti monelle tornionjokilaaksolaiselle, kun he ovat hakeutuneet työmarkkinoille.

Kotikielen opettajain tarve

Sotien jälkeinen siirtolaistulva Suomesta Ruotsiin on myös Tornionlaaksossa ja muualla Norrbottenissa huomattavasti lisännyt suomalaisväestöä. Kouluunpyr-

Äidinkielen opetus

kijöiden joukossa on paikoin suomalaislasten osuus suurempi kuin ruotsalaisyten. Nykyään kunnat on velvoitettu järjestämään kotikielen opetusta, jos vanhemmat sitä vaativat. Valitettavasti ei vielä ole säädetty laissa, että olisi järjestettävä luokkia, joissa kaikki opetus olisi äidinkielellä, jos oppilaita on riittävä määrä. On kuntia, jotka ovat suomalaisseurojen ja muiden instanssien vaatimuksia noudattaen muodostaneet täysin suomenkielisiä luokkia. Näin on muun muassa Uumajassa nykyään. Myös Haaparannassa on huomattava suomalainen siirtokunta ja lapset voivat käydä suomenkielistä koulua.

Ruotsissa syntyneet tornionjokilaaksoiset vanhemmat panevat kuitenkin lapsensa mieluummin ruotsalaiseen kouluun kuin suomalaiseen, vaikka he samalla toivovat, että lapset saisivat opetusta suomenkielissä kielessä. Tästä selittyy osin se suuri opettajien tarve, mikä viime vuosina toi Uumajankin yliopistoon uuden opiskelijaryhmän, nimittäin ala- ja keskiasteiden opettajia Tornionjokilaakson kouluista. Tornionjokilaaksoiset, suomea jonkin verran taitavat opettajat, saivat helposti palkallista virkavapautta opiskellakseen suomea, jotta he sitten voisivat toimia kotikielenopettajina kouluissaan. Uumajaan hakeutui melkoinen joukko. Aluksi näille opettajille myönnettiin vain yhden lukukauden opiskelua varten virkalomaa. Monet pitivät tätä aivan riittämättömänä ja vetosivat kouluviranomaisiinsa; olisi tärkeää opiskella vielä toinenkin lukukausi. Minäkin otin yhteyttä Norrbottenin läänin kouluviranomaisiin, ja niin onnistuimme hankkeessamme: opettajille myönnettiin toinenkin palkallinen virkavapaa lukukausi opintoja varten. Ruotsissa tämä oli ainoalaatuinen etu eri aineiden opettajille. Se lopetettiin muutama vuosi sitten, mikä heti näkyikin opettajaopiskelijain katonä laitoksemme tilastotiedoissa.

Tämä opiskelijakategoria on ollut kaikkein kiitollisinta joukkoa kirjavan opiskelijajoukon koostumuksessa. Näillä opettajilla oli ensinnäkin hyvin vahva

motivaatio opiskella suomea, toiseksi heillä oli kokemusta opettajan ammattista, kolmanneksi tämä oli ainoalaatuinen tilaisuus saada opiskella suomea, heidän omaa äidinkieltään, neljänneksi heidän ei tarvinnut huolehtia opintoveloista jne.

Muutamat jatkoivat sitten opintojaan vielä kolmannenkin lukukauden. Kolmen lukukauden opiskelun jälkeen uskaltaisinkin väittää, että näillä tornionjokilaaksoisilla on aivan toiset edellytykset opettaa suomea kuin niillä, jotka ovat käyneet joitakin erikoiskursseja pikavauhtia. Suomen synteettiset luseen vastikkeet ovat ventovieraita Tornionjokilaakson murteissa. Niiden oppiminen vie aikansa. Kielen abstrakti sanavarasto on niin ikään tuntematonta. Arkikielen ilmauksiin riittää konkreetti sanasto, mutta sillä ei pääse pitkälle kaunokirjallisuudessa, saati tieteellisessä tekstissä.

Psykologisesti arkoja kohtia

Unescon koulutusohjelmassa suositellaan lämpimästi opetuskieleksi lapsen äidinkieltä, milloin suinkin mahdollista. Tämän ohjelman tiellä on pahimpia hankaluuksia ollut monin paikoin väestön oma vastahakoisuus: on katsottu, että kotona puhuttu kieli ei ole mikään sivistyskieli eli – niin kuin muuan tornionjokilaaksoilainen sanoi minulle – »se ei ole yhtä fiiniä kuin ruotti». Esimerkkejä tällaisesta on muualtakin taholta maailmaa eikä vain Tornionjokilaaksosta.

Tornionjokilaaksoisten osalta ymmärrän jonkin verran näitä alemmuuskompleksin ilmentymiä; tornionjokilaaksoisethan ovat selvillä siitä, että heidän murteensa on osin sekakieltä. Sen vuoksi olenkin koko opettajaurani ajan koettanut rohkaista tornionjokilaaksoisia: heidän murteensa on hyvää murretta siinä kuin moni Suomen-puoleinen murrekin. Kun sitten lisäksi kielihistorian opetuksessa osoitan heille muutamia heidän murteensa muotoja, jotka ovat kielihistoriallisesti sekä alkuperäisempiä kuin nyky-suomen muodot, he tuntevat mielihyvää ja saavat uutta pontta mur-

Äidinkielen opetus

teelleen. Riittääköön vain yksi valaiseva esimerkki, murteellinen lause »Net tulit!». Siinä on monikon vanha tunnus *t* vielä pronominin päätteessä, ja verbin imperfektintunnuksen *i:n* jälkeinen monikon päätte riittää ilmaisemaan monikon kolmannen persoonan muotoa. Nykysuomen *-vat*-päätteen sisältää joutuvan preesensistä saadun tunnuksen, kielipiillisen anomalian, jolta Tornionjokilaakson murre on säästynyt.

Hauska esimerkki selitettäväksi tornionjokilaaksoilaisille oli myös seuraava kehoitus: *Mene maata!* Tämähän on aivan yksinäinen esimerkki siitä, että *menä*-verbin yhteydessä voi olla ensimmäisen infinitiivin lativi tulosijan merkityksessä; sitä vastoin ei voida sanoa »menä syödä». Aluksi oppilaani luuli, että hänen isoäidiltään oppimansa fraasi oli huonoa suomea. Kun hän sitten sai kuulla selityksen, hän oli tyytyväinen ja mielissään. Onkin tärkeää, että me opettajat pystymme antamaan asianmukaisia ja oikeaan osuvia vastauksia, kun tällaisia pulmia syntyy. Ei riitä, että me hallitsemme omaa äidinkieltämme, meidän on myös hallittava säännöt ja selitykset, miksi kieli käyttäytyy niin kuin se tekee.

Paitsi tornionjokilaaksoilaisia opettajia meillä tietenkin on ollut huomattava määrä muita Tornionjokilaaksoista tulleita oppilaita. Aivan viime vuosina on oppilasmäärämme laskenut, ja se johtuu lähinnä siitä, että Luulajassa voi myös opiskella suomea. Siellä ei ole professuuria vaan opetuksesta on vastuussa Matti Kenttä, joka on Luulajan teknisen korkeakoulun adjunkti, ts. nuorempi lehtori. Jos nämä opiskelijat haluavat jatkaa opintojaan, on heidän opiskeltava Uumajassa. Emme ole olleet tyytyväisiä tähän järjestelmään, koska olemme surkumme huomanneet, että opintovaatimuksemme eroavat liian suuresti. Olisi toivottavaa, että vaatimukset olisivat yhdenmukaisempia koko valtakunnassa.

Kuten alussa mainitsin, tornionjokilaaksoilaisia on laskelmien mukaan n. 30 000–40 000 henkeä. Tämä ryhmä voisi nykyään olla täysin kaksikielinen

vähemmistö, jos se olisi saanut opetusta äidinkielestään ja sen lisäksi tietenkin ruotsin kielessä.

Tapasin tuonnoin harvinaisen sympaattisen, korkeassa asemassa olevan, ruotsalaisen virkamiehen, joka oli vihitty kunniaohtoriksi Uumajan yliopistossa. Hän on tornionjokilaaksoilainen, joka on puhunut kotonaan suomea, käynyt ruotsalaiset koulut, opiskellut lääkäriksi Upsalassa ja on nyt sosiaalhallituksen johtomiehiä mutta ei ole koskaan saanut koulussa oppia suomea lukemaan, saati kirjoittamaan. Hän valitti sitä syvään minulle ja valitti myös, ettei koskaan myöhemminkään ole ehtinyt opiskella suomen kieltä. Karrierissaan hän piti tätä vakavana puutoksena.

Valitettavasti hän ei ole poikkeus. Ja valitettavasti tämä Pohjois-Ruotsin kielivähemmistö on vain yksi niiden monien kansanryhmien joukossa, jotka ovat joutuneet puristukseen kahden suhtautumistavan väliin: toisaalta valtiovaltan halun yksinkertaistaa hallintoa virallisen yksikielisyyden avulla ja toisaalta yksilön luonnollinen tarve käyttää puheessa ja kirjoituksessa parhaiten hallitsemaansa kieltä. Suomen esimerkki, ehkä suorastaan maailman liberaaleimman kielipolitiikan prototyyppi, ei ole kelvannut esimerkiksi ja malliksi.

Kun palautamme mieleemme, että tornionjokilaaksoilaiset ovat useiden sukupolvien ajan asuneet nykyisillä asuinalueillaan ja niin ollen kuuluvat Ruotsin väestöön, ei voi muuta kuin ihmetellä, että valtiolta ei ole paremmin huolehtinut heidän kielitaitonsa vaalimisesta. Se vähäinen myönnitys, mitä viime vuosina on tehty olojen parantamiseksi, tuskin pystyy korjaamaan menetyksiä.

Koko maailmassa on nyt kuitenkin selvästi huomattavissa, kuinka pienet kansat ja kielivähemmistöt pyrkivät saamaan kielilleen kansainvälistä tunnustusta ja jopa vaativat sitä. Onnistuvatko he olemassaolotaistelussaan, jää nähtäväksi.

Äidinkielen opetus

LÄHTEITÄ

Mukana on sellaistaakin kirjallisuutta, johon ei ole tekstissä viitattu.

- AIRILA, MARTTI 1912: Äännehistoriallinen tutkimus Tornion murteesta. Suomi IV:12. Hki.
- BERGFORS, GEORG 1968: Finska ordspråk, säregna uttryck och talesätt från Vittangbyarna på tornedalsdialekt. Tornedalica 6. Luulaja.
- HALTSONEN, SULO 1933: David Skogman Pohjois-Ruotsin suomalaisten parissa. — Vir. 37 s. 90—109.
- HANSEGÅRD, NILS ERIK 1968: Kaksikielisiä vai puolikielisiä. Tietolipas 81. Hki.
- JOHANSSON, NORE 1987: Tornedalsfinska ord ur dialektgeografisk synvinkel. Acta Universitatis Upsaliensis. Studia Uralica et Altaica Upsaliensis 18. Uppsala.
- KENTTÄ, MATTI — PEKKARI, ALBERT 1986: Meän kieltä: kirjoituksia Tornionlaakson kielelä. Tornedalica 43. Luleå.
- KETTUNEN, LAURI 1930: Suomen murteet I. Hki.
- LANTTO, JOHAN 1973: Juntin talo ja lestadiolainen herätys Tärännössä. Toim. HEIKKI PAUNONEN, ALBERT PEKKARI ja PEKKA RAITTILA. Tornedalica. Haaparanta.
- LOMAN, BENGT 1974 (toim.): Språk och samhälle 2: språket i Tornedalen. Lund.
- PETTERSSON, LENNART 1987: Verbböjningar i jukkasjärvifinskan. Acta Universitatis Umensis. Umeå.
- RUOPPILA, VEIKKO — SOUTKARI, PENTTI 1959: Suomalainen murrelukemisto. Hki.
- RÖNMARK, WALTER — WIKSTRÖM, JOEL 1980: Tvåspråkighet i Tornedalen. Pedagogiska institutionen, Umeå universitet. Umeå.
- SAHLMAN-KARLSSON, SIIRI 1978: Perception of quantity in Finnish among groups with varying language background. — Fenno-Ugrica Suecana I s. 48—58. Uppsala.
- SALONIUS, PAAVO 1881: Tutkimus kielimurteesta Tornion seuduilla. Suomi II:14 s. 249—296. Hki.
- SNELL, WILLIAM 1972: Kamaripirtiltä: muisteluksia Tornion murtheela. Toinen, korjattu ja lisätty painos. Tornedalica 13. Haaparanta.
- SOVIJÄRVI, ANTTI 1937: Foneettisia havaintoja Tornionjoen ja Pohjanmaan murteiden švaavokaaleista. Suomi V:19.
- WAHLBERG, ERIK 1963: Finska ortnamn i norra Sverige. Tornedalica 2. Luleå.
- 1964: Finska folkhälstexter från Tornedalen. Svenska landsmål och svenskt folkliv B 64. Stockholm.
- WANDE, ERLING 1978: Ackusativmarkering i högfinskan och tornedalsfinskan. Fenno-Ugrica Suecana I s. 80—90. Uppsala.
- 1982: Niin minun oli kruunu. — Fenno-Ugrica Suecana 5 s. 360—393. Uppsala.
- 1982: Tornedalsfinskan och dess särdrag. — Finska språket i Sverige: finska språket i Tornedalen (toim. Pohjola-Norden yhdistys) s. 40—73. Stockholm.
- VIRTARANTA, PERTTI 1980: De finska dialekterna i Norra Skandinavien och deras historiska bakgrund. — Acta Universitatis Umensis: Umeå Studies in the Humanities 24 s. 175—191. Umeå.
- 1982: Havaintoja Kurravaaran murteesta. — Språkhistoria och språkkontakt i Finland och Nord-Skandinavien: studier tillägnade Tryggve Sköld den 2 november 1982. Kungl. Skytteanska samfundets handlingar 26. Umeå.
- YLI-PAAVOLA, JAAKKO 1982: Kiveliöitten kansaa kuulemassa. Kalevalaseuran vuosikirja 62 s. 166—174.

SIIRI SAHLMAN-KARLSSON